

УДК: 378.22(430)

ВІТАЛІЙ ТРЕТЬКО

м. Хмельницький, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-МІЖНАРОДНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF INTERNATIONAL RELATIONS MASTERS' PROFESSIONAL TRAINING IN GERMANY

Розглянуто організаційно-педагогічні засади професійної підготовки магістрів міжнародних відносин у Німеччині. Окреслено актуальні проблеми магистратури та її функції в системі вищої освіти Німеччини. Висвітлено основні аспекти магістерських програм з міжнародних відносин в університетах Німеччини. З'ясовано особливості організації навчально-виховного процесу, змісту професійної підготовки магістрів-міжнародників, формування їх професійної компетентності. Здійснено аналіз програм та навчальних планів.

Ключові слова: система вищої освіти Німеччини, структура освітніх програм підготовки магістрів, магістерські програми з міжнародних відносин, професійні компетенції.

Рассмотрены организационно-педагогические основы профессиональной подготовки магистров международных отношений в Германии. Определены актуальные проблемы магистратуры и ее функции в системе высшего образования Германии. Отражены основные аспекты магистерских программ по международным отношениям в университетах Германии. Определены особенности организации учебно-воспитательного процесса, содержания профессиональной подготовки магистров-международников, формирования их профессиональной компетентности. Осуществлен анализ программ и учебных планов.

Ключевые слова: система высшего образования Германии, структура образовательных программ подготовки магистров, магистерские программы по международным отношениям, профессиональные компетенции.

The organizational and pedagogical foundations of international relations masters' training in Germany have been considered. The current issues of masters' training and its function in German system of higher education have been determined. The basic aspects of the master's degree programs on international relations in German universities have been highlighted. Peculiarities of educational process organization, content of international relations masters' professional training, formation of their professional competence have been defined. Curricula analysis has been carried out.

Key words: system of higher education in Germany, structure of educational programs of Masters' training, International Relations Masters' programs, professional competencies.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процеси глобалізації, стрімкий розвиток інформаційних технологій і комунікаційних систем, а також трансформації соціального і економічного характеру, завдяки яким суспільство індустріального виробництва перетворилося на суспільство науки й інформації, змінили структуру міжнародного ринку праці і висунули нові вимоги до компетенції і кваліфікації фахівців у галузі міжнародних відносин.

Ураховуючи реалії сучасного розвитку європейської спільноти, країни ЄС у своїй освітній політиці намагаються краще адаптувати підготовку фахівців до нових підвищених вимог сучасного швидкозмінного ринку праці. Не є винятком і Німеччина, у системі вищої освіти якої постійно впроваджуються інновації. Німеччина з її освітніми і культурними традиціями, що беруть початок у Середньовіччі, є сьогодні орієнтиром і прикладом для наслідування. У результаті послідовної модернізації система професійної освіти Німеччини є високоефективною і визнана у всьому світі. Завдяки науково обґрунтованому поєднанню теорії і практики, а також широкій участі і підтримці німецької держави та бізнесу, система професійної освіти Німеччини створює найкращі передумови для успішного професійного розвитку фахівців у галузі міжнародних відносин, а відтак становить науковий інтерес для її об'єктивного вивчення і запозичення кращих зразків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки фахівців міжнародних відносин у вітчизняній науці займаються Л. Волошинова, В. Дубова, Н. Замкова, Г. Копил, О. Рембач, В. Федина та інші. Наукові аспекти проблеми професійної підготовки магістрів в університетах Німеччини є предметом дослідження Н. Абашкіної, А. Андрощук, К. Бурми, Т. Вакуленко, Т. Козак, А. Корнілової, К. Корсака, С. Михайлова, Л. Отрощенко, С. Павлюк, Л. Сакун та ін. Значним джерелом щодо вивчення освітньої системи Німеччини є праці зарубіжних науковців: Ю. Колера, Ф. Мультруса, М. Рамма, В. Хеннінга, К. Хюфнера, Г. Шіндлера.

Формулювання мети статті. Незважаючи на отримані науковцями результати досліджень, які мають незаперечну теоретичну і практичну цінність, окремі проблеми професійної підготовки магістрів міжнародних відносин в Німеччині вимагають систематизації і узагальнення, що визначило мету статті – обґрунтувати організаційно-педагогічні засади професійної підготовки магістрів міжнародних відносин у Німеччині.

Вклад основного матеріалу дослідження. Доцільність та актуальність аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців з міжнародних відносин Німеччини із подальшим використанням позитивних надбань у вітчизняній вищій освіті зумовлені низкою чинників. Насамперед Німеччина – країна, яка має з Україною давні культурні, політичні, наукові та економічні зв'язки. Крім

того, для України в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору цікавим і корисним є досвід трансформації системи вищої освіти колишньої НДР у напрямі її зближення з освітньою системою ФРН після об'єднання Німеччини, а також досвід реформування системи вищої освіти у контексті Болонського процесу.

У Німеччині навчальний процес підготовки фахівців-міжнародників орієнтований на європейські стандарти. Велика увага приділяється формуванню у випускників якостей, умінь, навичок і знань, необхідних для роботи і спілкування у міжнародному оточенні, толерантності до національних і культурних цінностей. Німецькі ВНЗ спрямовані на підготовку майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин, які є відкритими до сприйняття розмаїття культур інших народів [7, с. 114].

Нормативно-правовою базою, що регулює функціонування вищої освіти в Німеччині є низка законів: «Основний Закон» (Grundgesetz), який гарантує кожному громадянину країни право вільного розвитку особистості її інтересів, нахилів і здібностей, вибору місця навчання й професії; «Закон про вищу освіту» (Hochschulgesetz), «Рамковий Закон про вищу освіту» (Hochschulrahmengesetz in der Fassung), які визначають головні завдання ВНЗ Німеччини, особливості навчального процесу у різних типах ВНЗ, права і обов'язки студентів, професорсько-викладацького персоналу, завдання науково-дослідної роботи тощо; «Закон про професійну освіту» (Berufsbildungsreformgesetz), що визначає особливості організації навчального процесу у закладах професійної освіти Німеччини; «Закон про сприяння освіті» (Bundesausbildungsförderungsgesetz), що гарантує матеріальну допомогу на навчання; «Закон про сприяння удосконаленню професійної кваліфікації» (Gesetz zur Förderung der beruflichen Aufstiegsfortbildung), що гарантує державну допомогу для підвищення професійної кваліфікації та інші [1, с. 601].

У Німеччині управління системою вищої освіти на федеральному рівні здійснює Федеральне міністерство освіти і науки. До компетенції уряду Земель входить правовий нагляд за діяльністю ВНЗ, контроль за використанням бюджету ВНЗ, виконанням статуту. Узгодженням освітньої політики на усіх рівнях займається Постійна конференція міністрів культури федеральних земель Німеччини. Центральним консультативним і координаційним органом системи вищої освіти і науки є Наукова рада – загальний орган Федерації і федеральних земель. Постійним форумом для обговорення питань, що стосуються сприяння освіті і дослідженням, у яких зацікавлені Федерація і Землі, є Комісія Федерації і федеральних земель з планування освіти і сприяння дослідженням. Діяльність вищих навчальних закладів у федеральному масштабі координує Конференція ректорів і президентів ВНЗ – постійно діюча поза урядова, недержавна організація, покликана допомагати науковому керівництву ВНЗ і представляти його інтереси на державному рівні.

Сьогодні в німецьких ВНЗ паралельно співіснують дві системи вищої освіти: традиційні німецькі освітні програми з отриманням диплома фахівця або магістра (Magister Artium), а також нова дворівнева система Bachelor – Master. За

традиційною німецькою системою успішне завершення навчання в університеті засвідчує диплом (Diplom), а на гуманітарних факультетах – звання магістра (Magister). Майбутні учителі, юристи, фармацевти і лікарі складають державні іспити (Staatsexamen). Як правило, мінімальна тривалість навчання (Regelstudienzeit) – вісім семестрів, але на багатьох факультетах студенти навчаються довше. Тривалість навчання у вищих спеціальних навчальних закладах складає, традиційно, всього шість семестрів. Закінчуючи навчання, студенти отримують спеціальний диплом (Diplom/FH) [4, с. 104].

Диплом (Diplom) у Німеччині означає приблизно те ж саме, що і диплом спеціаліста в Україні. Навчання триває, як правило, п'ять років і завершується дипломною роботою, а також письмовими і усними іспитами. Втім, німецька система вищої освіти характеризується великою академічною свободою студентів. Це стосується вибору лекцій і семінарів, самостійного вибору проходження практики або закордонного стажування. Через це термін навчання студентів в Німеччині часто перевищує відведені п'ять років.

Магістрат (Magister artium) – це диплом для випускників гуманітарних і соціальних факультетів, у рамках якого допускаються різні комбінації дисциплін. *Державний іспит (Staatsexamen)* – це форма навчання за спеціальностями, успішне закінчення яких дає випускникам право працювати державними службовцями (учитель, суддя) або за професіями, що знаходяться під контролем держави (лікар, юрист, фармацевт).

Зазначимо, що останнім часом у результаті приєднання Німеччини до Болонського процесу ВНЗ перейшли до двоступеневої системи освіти Bachelor – Master, яка передбачає отримання кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра [5]. Термін навчання за кваліфікаційним рівнем бакалавр (Bachelor) становить три–чотири роки, після чого випускники, зазвичай, приступають до професійної діяльності. Програма кваліфікаційного рівня магістр (Master) розрахована на один–два роки (60–120 кредитів ECTS). Курс навчання може бути орієнтований на отримання практичних професійних навичок або на дослідницьку діяльність.

Нині в Німеччині існують три види магістратури:

– *попередня (konsekutiv)* магістратура – найпоширеніша (близько 90 %) форма магістратури, що передбачає вищий ступінь освіти за фахом, отриманим під час навчання на кваліфікаційному рівні бакалавра. Передня магістратура триває від двох до чотирьох семестрів і за своєю навчальною програмою продовжує програму бакалаврата;

– *непередня (nicht konsekutiv)* магістратура – дозволяє суттєво змінити спеціальність і отримати ступінь магістра в галузі, що не пов'язана з отриманою бакалаврською освітою. Обов'язковою умовою для вступу є наявність бакалаврського ступеня;

– магістратура для *підвищення кваліфікації (weiterbildende)* – розрахована на студентів (фахівців), які вже мають певний досвід роботи і бажають підвищити кваліфікацію.

Третій ступінь вищої освіти – це Promotion (аспірантура), який передбачає підготовку дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора в університетах (Universitäten). Підготовка дисертації пов'язана з проведенням наукового дослідження, що триває впродовж двох–чотирьох років після отримання магістерської або прирівняної до неї освіти (Diplom/Erstes Staatsexamen/Magister Artium). За результатами написання дисертації і успішної здачі усного іспиту або захисту дисертації присвоюється *ступінь доктора (Doktor)*.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності ВНЗ Німеччини є підготовка магістрів з міжнародних відносин. У межах магістерських програм з міжнародних відносин ВНЗ Німеччини здійснюють підготовку високопрофесійних фахівців, які отримують фундаментальну міжнародну, правову, економічну і країнознавчу підготовку. Підготовку магістрів політичних наук та міжнародних відносин у Німеччині здійснюють такі університети: Університет Фленсбурга (University of Flensburg), Університет Ерфурта (University of Erfurt), Університет Гамбурга (University of Hamburg), Відкритий Університет Берліна (Freie Universität Berlin), Університет Мангейма (University of Mannheim), Гете Університет Франкфурта-на-Майні (Goethe University Frankfurt am Main), Бонський Університет (University of Bonn), Гамбургський Університет (University of Hamburg), Лейпцизький університет (University of Leipzig), Університет Бремена (University of Bremen), Якобс Університет Бремена (Jacobs University Bremen) та інш.

Зауважимо, що університети Німеччини пропонують значно більшу кількість різноманітних магістерських програм (англомовні та німецькомовні), пов'язаних із міжнародними відносинами, які суттєво відрізняються від вітчизняних, зокрема:

- Internationale Beziehungen (MA) (Міжнародні відносини);
- European Studies(MA) (Європейські дослідження);
- Master of Public Policy (MPP) (Магістр державної політики);
- International Relations and Cultural Diplomacy(MA) (Міжнародні відносини і дипломатія культури);
- Internationale Beziehungen und Entwicklungspolitik (MSc.) (Міжнародні відносини і політика розвитку);
- Politikwissenschaft (Political Science) (MA) (Політологія);
- Cultural Diplomacy and the Global Economy (MA)(Культурна дипломатія і глобальна економіка);
- Europawissenschaften (MSc) (Європейські науки);
- International Relations: Global Governance and Social Theory (MA) (Міжнародні відносини: Глобальне управління і соціальна теорія).

Професійна підготовка магістрів міжнародних відносин дозволяє реалізувати професійні можливості міжнародника в Міністерстві закордонних справ, урядових закладах, міжнародних організаціях, міжнаціональних та транснаціональних корпораціях, міжнародних засобах масової інформації, бізнесі й науці. Студенти отримують знання з теорії міжнародних відносин, міжнародного управління і права, міжнародної безпеки, міжнародної політичної економіки і міжнародної

історії. Крім того, вони вивчають проблеми міжнародної політики, зміни клімату, ядерної безпеки, геноциду, прав людини, глобалізації, корупції, міжнародної торгівлі. Студенти мають широкі можливості щодо участі в міжнародних студентських обмінах, вивчення декількох іноземних мов, набуття професійного досвіду шляхом стажування в міжнародних організаціях, уряді, бізнесі, засобах масової інформації та неурядових організаціях.

Розглянемо особливості організації навчально-виховного процесу професійної підготовки магістрів міжнародних відносин у Німеччині. Для повноцінного розуміння особливостей теоретичної й практичної професійної підготовки магістрів міжнародних відносин в університетах Німеччини проаналізовано плани і програми професійної підготовки фахівців в галузі міжнародних відносин на прикладі Якобс Університету Бремена (Jacobs University Bremen) [3].

Університет пропонує програму підготовки магістрів за спеціальністю «Міжнародні відносини: глобальне управління і соціальна теорія». Основний зміст програми передбачає вивчення політичних аспектів глобального управління в умовах глобалізації та трансграничної міжнародної діяльності у контексті перспектив розвитку управління з використанням соціальних теорій, що є унікальною особливістю професійної діяльності магістра в галузі міжнародних відносин. Студенти навчаються у невеликих, спеціалізованих групах за англійськими програмами. Програма пропонується спільно Jacobs University Bremen і Бременського університету, які мають особливо сильні позиції в галузі міжнародних відносин і політичних наук, у дослідженнях взаємозв'язку між міжнародною і внутрішньою політикою.

Для зарахування на навчання за цією програмою претенденти повинні відповідати таким критеріям:

- диплом бакалавра за спеціальністю, схожою до магістерської програми (наприклад, міжнародні відносини та політологія);
- володіння англійською мовою на рівні TOEFL–575, IELTS–6,5;
- есе щодо обраної програми підготовки і особистих наукових інтересів;
- наукові праці (якщо є);
- міжнародний практичний досвід (не обов'язково) [5, с. 242].

Програма складається з чотирьох основних блоків:

1. *Теорії і проблеми глобального управління* (основні теорії і концепції міжнародних відносин і управління, питання міжнародної безпеки і міжнародної політичної економіки).

2. *Зміни в контексті глобального управління* (вплив політичних процесів на міжнародну співпрацю і світову політику).

3. *Соціальна теорія міжнародних відносин* (класична та сучасна соціальна теорія, світова політика).

4. *Методологія* (методи наукових досліджень).

Студенти опановують три дисципліни з кожного блоку магістерської програми, що складає загалом 12 курсів. На вивчення кожного курсу відводиться 7,5 кредитів ECTS, а на всю програму – 90.

Завершується навчання в магістратурі в четвертому семестрі написанням магістерської дисертації (30 кредитів), під час виконання якої науковими методами вирішуються актуальні практичні проблеми міжнародних відносин. Кращі студенти (середня успішність вище 2,33) можуть вибрати замість магістерської роботи написання Phd проекту, який повинен створити основу для написання Phd дисертації у сфері міжнародних відносин. Робота виконується під керівництвом викладача, студенти відвідують семінари з дисертації для обговорення проблеми, методології дослідження, виконання роботи.

Виконання дисертаційної роботи магістрами міжнародних відносин є оптимальним середовищем для формування науково-дослідної компетентності майбутніх міжнародників, а саме: уміння планувати, концептуалізувати та виконувати оригінальні дослідницькі проекти; уміння виділяти значущі проблеми міжнародних відносин і представляти їх у дослідницькій роботі; глибоке знання проблем міжнародних відносин; уміння синтезувати критичні аргументи і дискусії власного дослідницького результату; уміння розробляти нові методи дослідження; здатність підвищувати якість підготовки та формувати навички написання наукових робіт.

Для магістрів міжнародних відносин передбачено проходження практики (стажування) в міжнародних організаціях, урядових установах, неурядових організаціях, наукових і аналітичних центрах.

У Гете університеті м. Франкфурт-на-Майні (Goethe Universität Frankfurt am Main) за програмою підготовки магістрів «Міжнародні дослідження» студенти проходять дві практики, одна з яких дослідницька [2]. Практика триває вісім тижнів (10 кредитів), може проводитися під час канікул або паралельно з навчальним процесом. Під час практики студенти проводять дослідження з аналітичної роботи у сфері міжнародної діяльності різних організацій, вивчають структуру, політичне середовище установ та організацій, беруть участь у підготовці аналітичних та дослідницьких звітів, веденні переговорів, набувають навичок міжособового та ділового спілкування, здобувають важливі для майбутньої професійної діяльності практичні компетенції.

Випускники магістерських програм міжнародних відносин активно реалізують себе у політичному, культурному та науковому житті Німеччини, а також на міжнародному рівні. Вони користуються можливістю кар'єрного зростання з різних галузей, а саме: засобів масової інформації, урядових та неурядових організацій, дипломатичної служби, політики, міжнародних відносин і торгівлі, освіти та мовних послуг.

На основі проведеного дослідження, вивчення та аналізу німецьких наукових джерел з теорії професійної освіти, а також довідників із спеціальностей ВНЗ Німеччини та навчальних планів їх підготовки виявлено, що професійна компетентність магістрів-міжнародників визначається як система знань, вмінь, навичок, особистих ставлень до професійної діяльності. Серед основних принципів професійної підготовки магістрів міжнародних відносин виокремлено іноваційність

змісту освіти, поєднання теорії і практики, впровадження в навчальний процес форм, методів і технологій, які забезпечують посилену орієнтацію на наукову підготовку студентів та входження майбутніх фахівців у професію на основі її активного освоєння ще в період навчання у вищій школі, а також широку участь і підтримку німецької економіки [6, с. 94].

У процесі дослідження встановлено, що випускники магістерських програм з політичних наук і міжнародних відносин в Німеччині мають володіти такими професійними компетентностями:

– *фахова компетентність* (знання теорії міжнародних відносин, міжнародного управління і права, міжнародної безпеки, міжнародної політичної економіки і міжнародної історії та вміння їх використовувати у професійній діяльності; фундаментальна наукова база, володіння методологією наукових досліджень, використання сучасних інформаційних технологій, готовність до аналітичної, науково-дослідної діяльності);

– *соціальна компетентність* (комунікативні та риторичні здібності; володіння іноземними мовами; вміння працювати в командах і проектах; організаторські здібності; вміння подолати конфлікт, встановити контакт та ефективно співпрацювати; майстерність у веденні переговорів тощо);

– *методична компетентність* (наявність методичного підходу до вирішення проблем; глобальне, аналітичне, системне мислення; концептуальні здібності тощо);

– *ініціативна міжкультурна компетентність* (володіння іноземними мовами як засобом ділового спілкування в інтернаціональному середовищі; володіння специфічними професійними та культурологічними знаннями в умовах співпраці із закордонними партнерами; здатність використовувати особливості місцевої культури зарубіжних країн; вміння поводити себе належним чином та ефективно взаємодіяти в міжкультурних ситуаціях);

– *особистісна компетентність* (креативність, гнучкість, незалежність, самодисципліна, ініціативність, самостійність, пунктуальність, сумлінність, мобільність, стресостійкість, цілеспрямованість, працездатність, вміння витримувати моральні та фізичні навантаження тощо).

Висновки результатів дослідження. Наявність великої різноманітності магістерських програм з міжнародних відносин є ключовою відмінністю професійної підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин у Німеччині від української і є її перевагою. Узагальнення результатів наукового пошуку дало змогу виявити позитивні ідеї досвіду Німеччини та обґрунтувати рекомендації щодо їх творчого використання у модернізації української системи вищої освіти в умовах інтеграції до світового освітнього простору, що сприятиме удосконаленню змісту та форм магістерської підготовки міжнародників у вітчизняній освітній практиці, а також створить більш широкі можливості для працевлаштування фахівців на вітчизняному та світовому ринку праці.

Перспективи подальших розвідок. До подальших напрямів вивчення окресленої проблеми вважаємо за доцільне віднести особливості науково-дослідної підготовки магістрів міжнародних відносин в університетах Німеччини.

Література

1. Braun Gerhard F. Das Studium muss besser auf den Beruf Vorbereiten / F. Braun Gerhard // WISU-Magazin. – 2009. – № 5. – S. 601–602.
2. Goethe University Frankfurt am Main [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart: <<http://www.uni-frankfurt.de/>>.
3. Jacobs University Bremen [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart: <<http://www.jacobs-university.de/>>.
4. Schindler G. Some problems of Higher Education in Germany / G. Schindler // Higher Education in Europe. – 1994. – № 4. – P. 104–108.
5. Абашкіна Н. В. Інновації в освіті Німеччини у контексті розвитку європейської інтеграції / Н. В. Абашкіна // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2003. – Вип. III–IV. – С. 242–248.
6. Отрощенко Л. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини / Л. Отрощенко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 207 с.
7. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині / К. Хюфнер // Вища школа. – 2005. – № 6. – С. 97–117.